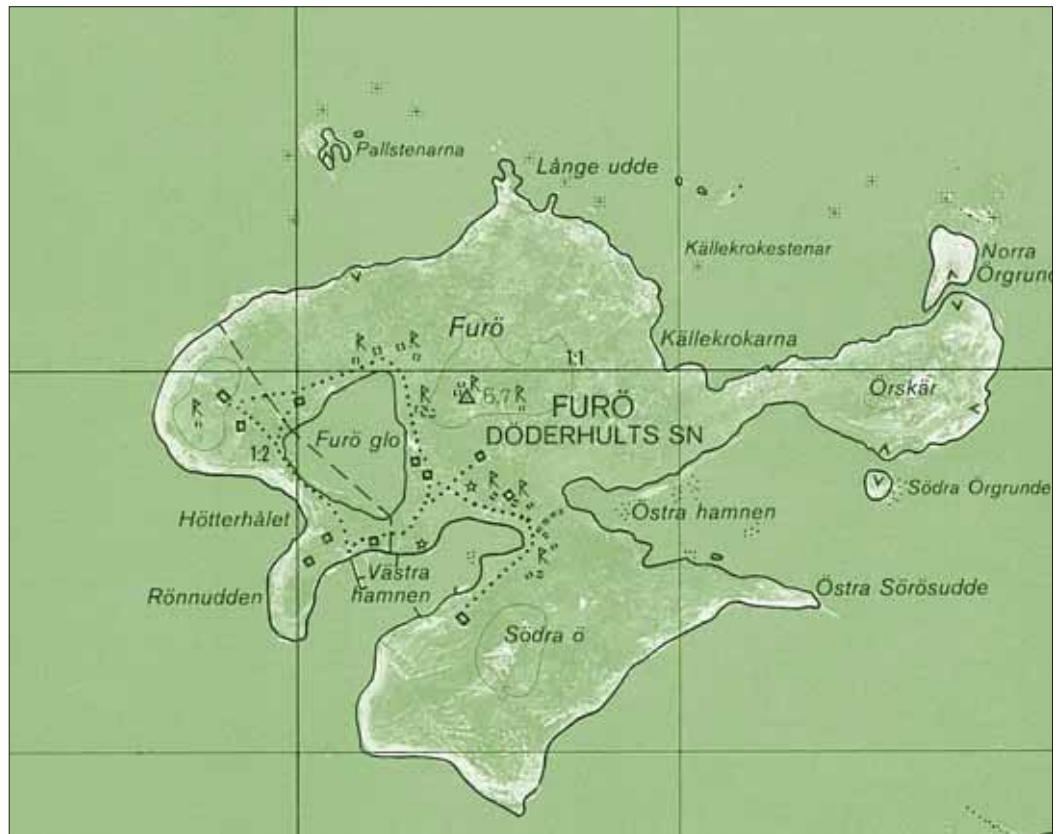

En tomtning på Furö

Arkeologisk undersökning 1985

RAÄ 4:2, Furö 1:1

Döderhults socken, Oskarshamns kommun, Småland

Peter Norman
Magnus Petersson

En tomtning på Furö

Arkeologisk undersökning 1985

RAÄ 4:2, Furö 1:1

Döderhults socken, Oskarshamns kommun, Småland

Författare	Peter Norman, Magnus Petersson
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

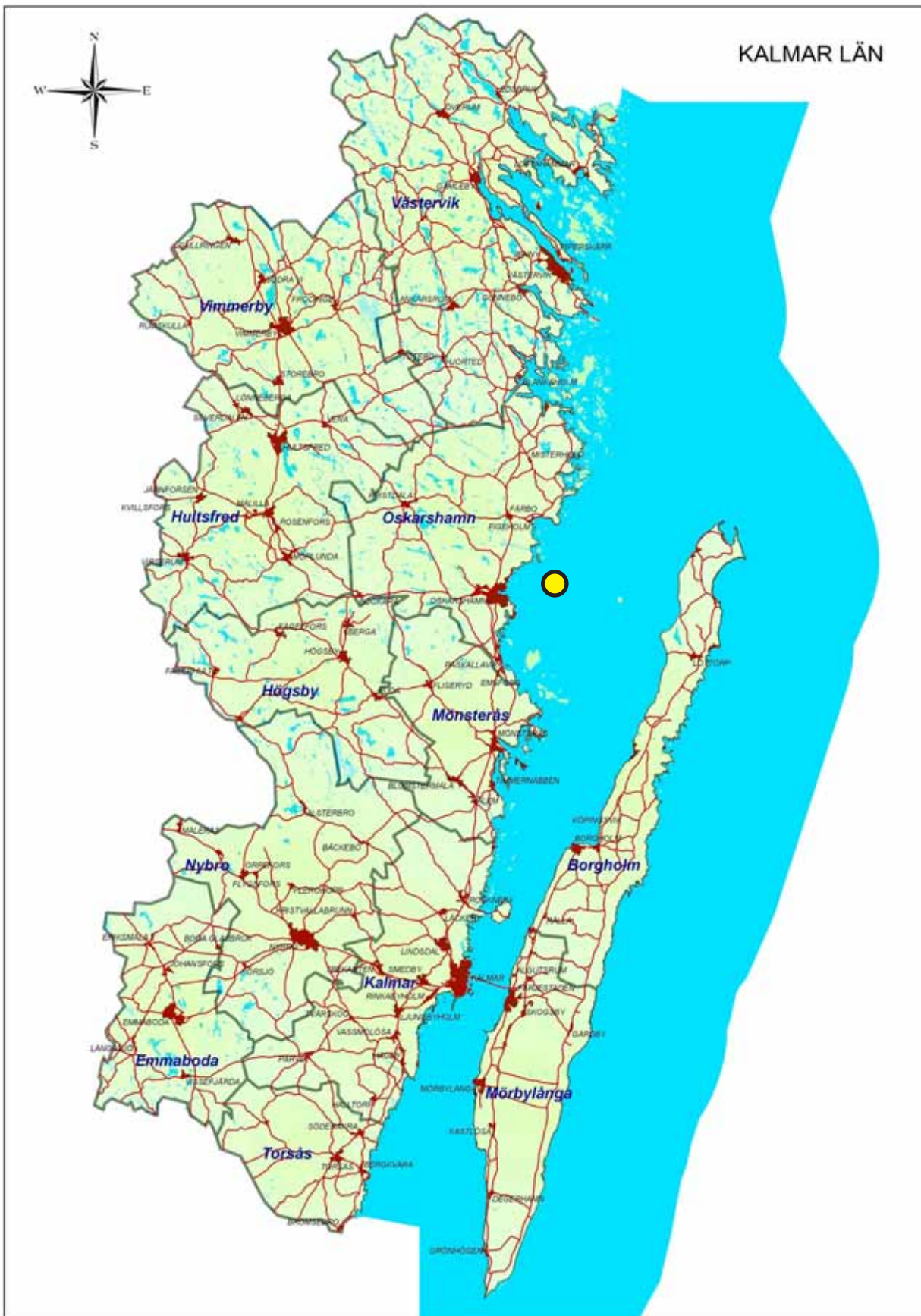
Keywords: tomtning, Furö island, maritime features, fishing

This report presents the results of an archaeological excavation made 1985 on the island Furö. The investigation object was a so-called "tomtning". A tomtning comprises the surviving remains of a building in a maritime environment, in all probability shore-bound, consisting of banks of stones (walls) surrounding one or several stone-cleared areas. In places earthbound blocks may also provide the limitations of the internal area. *Tomtningar* are chiefly situated in outer archipelago areas and often in places protected from the sea and wind where the outer archipelago seasonal fisheries of later times lie.

The dating method used are ^{14}C analyses and by this method the tomtningar in Northern Kalmarsund have been dated back mainly to two periods, from the 11th to the 13th century and from 15th to 17th century. The *tomtning* RAÄ 4:2 was dated to AD 580-1150 and AD 1160-1280. Through a find of coins it's possible to date the feature to the late 17th century. Other finds consisted of iron nails, hooks, flint stones, fragments of clay pipes and leather. Among the bones of mammals species like *Bos taurus*, *Ovis aries/Capra hircus* and *Sus scrofa domestica* were found. The fish bones consisted of species like *Clupea harengus*, *Anguilla*, *Esox lucius* among others.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Tomtningar	8
Furö	8
Lämningen.....	10
Undersökningsmetod och resultat	11
Fynd	12
Osteologiskt material	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Referenser	14
Bilagor	15

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerad.

Sammanfattning

Sommaren 1985 utfördes en arkeologisk undersökning av en tomtning, (RAÄ 4:2), på ön Furö, Döderhults socken, Småland. I samband med undersökning-

en påträffades fynd av bl a eldslagningsflinta, spikar och silvermynt. Mynten är daterade till slutet av 1600-talet.

Inledning

I juli 1985 undersöktes RAÄ 4:2, (Döderhults socken), som utgörs av en tomtning på Furö i Kalmarsund, utanför Oskarshamn, Småland. Undersökningen genomfördes av Peter Norman med hjälp av personal från Kalmar läns museum. Grävningen utfördes inom ett forskningsprojekt inom Normans avhandlingsarbete *Medeltida utskärsfiske* (1993). Texten nedan är hämtad från resultaten av de arkeologiska utgrävningarna i samma arbete (Norman 1993:127).

Tomtningar

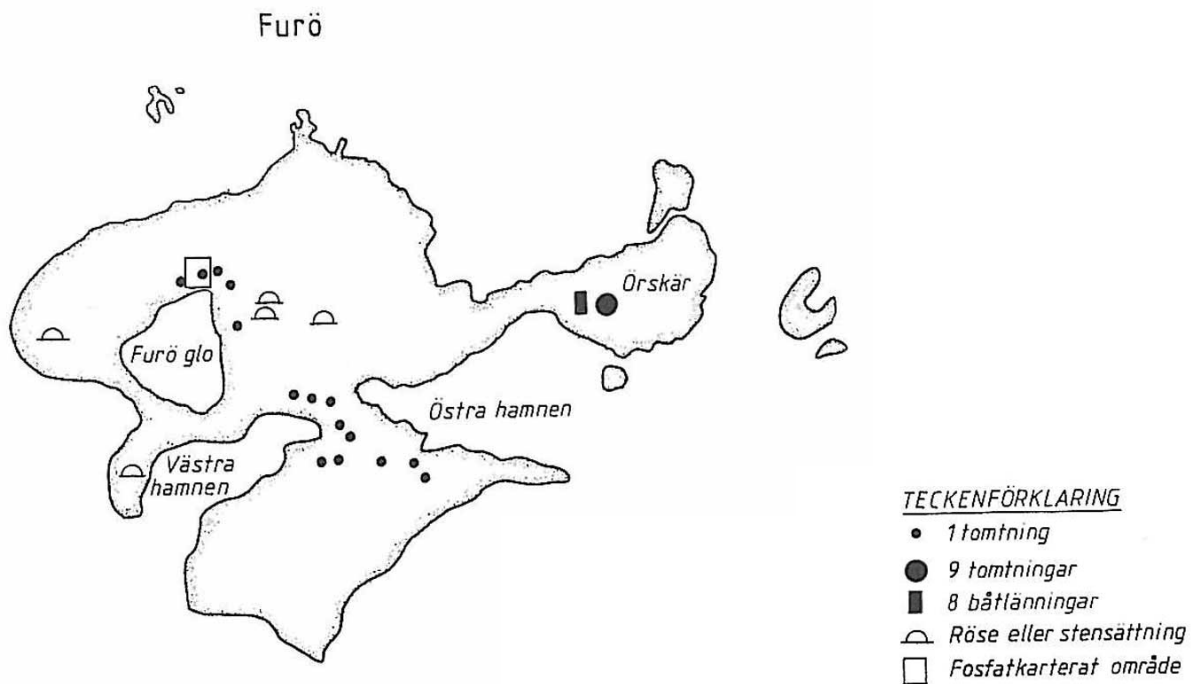
Enligt Riksantikvarieämbetet definieras en tomtning som ”en lämning efter en i maritim miljö sannolikt ursprungligen strandbunden byggnad, som utgörs av stenvallar (-murar) vilka omger en eller flera stenröjda, plana eller svagt skålformade ytor. Ställvis kan även jordfasta block eller bergsavsatser utgöra den invändiga ytans (ytornas) begränsning”.

Furö

Furö ligger ca en mil rakt ut från Oskarshamn i norra Kalmarsund. Efter Blå Jungfrun är Furö den näst mest isolerade ön i Kalmarsund. Furö är en låg och flack ö som är uppbyggd

av kambrisk sandsten. Strandlinjen är uppbruten i djupa vikar och långt utskjutande uddar. Bottnarna runt om ön är mest sandbaserade och grunda. Stora delar av ön är täckta av morän som avsatts genom landhöjningen och längs stränderna bildar vallar av klapper upp sig till riktiga landborgar. Ur vissa synvinklar är moränavlagringarna dock den enda synliga marktäckaren. Särskilt markant är detta på öns nordöstra udde där ett jordtäckte skapat förutsättningar för en gräshed. Vegetationen på Furö präglas annars av tätvuxna enesnår, lågvuxen tallskog men framförallt av rönn och oxel. Större delarna av ön ligger lägre än fem meter över havet, den högsta punkten knappt sju. Detta innebär att Furö blev land först under bronsåldern och att det var först under järnåldern som ön varit tillräcklig för att vistas på under en längre tid.

Sammanlagt har ett drygt 40-tal fornlämningar registrerats på ön. I anslutning till Furö Glo ligger tre enrummiga, en tvårummig och en femrummig tomtning (RAÄ 4 och 306). Inte långt därifrån, nära öns krön, ligger två rösen och en rund stensättning med kal stenfyllning (RAÄ 5 och 305). Norr om dessa gravanläggningar har man påträffat en stensättningsliknande lämning (RAÄ 307). Det nu helt avsnörda Furö Glo har förbindelse med den i söder

belägna Västra Hamnen via en grävd kanal. Att avsnörningen är gammal antyder spåren efter ytterligare två nu helt uppgrundade kanaler.

Väster om Furö glo, i närheten av den nu nedlagda lotsstationen, finns det en gravanläggning i form av ett röse, två stycken runda stensättningsliknande lämningar och resterna efter ett sjömärke (RAÄ 308). På Rönnudden ligger det en rund stensättning med kal stenfyllning (RAÄ 409).

I anslutning till Västra Hamnen ligger det ytterligare åtta tomtningar bestående av ett till tre rum (RAÄ 6). Här finns även en 15 meter lång strandskoning (RAÄ 6).

Det näs som sammanbinder Furö med Södra Ö korsas av en nu helt uppgrundad kanal (RAÄ 6). Denna kanal har utgjort en förbindelseled

mellan Västra och Östra Hamnen. Ytterligare en uppgrundad kanal skär landförbindelsen mellan den östra delen av Furö och Örskär (RAÄ 303). Intill en nu helt uppgrundad vik på Örskär ligger ett sammanhängande fornlämningskomplex bestående av nio stycken en-, två och trerummiga tomtningar samt åtta båtlämningar (RAÄ 408).

På södra Ö och i anslutning till östra Hamnen finns ytterligare tre tomtningarn (RAÄ 411 och 412) och i Östra Hamnen en stenkonstruktion som möjligen utgör resterna efter en fast fiskeanläggning (RAÄ 413). Andra lämningar på ön är resterna efter en fast fiskeanläggning (RAÄ 413). Andra lämningar på ön är resterna efter ett stembrott (RAÄ 302).

Undersökningsmetod och resultat

Tomtningen grävdes för hand invändigt. Stenar, vegetation och ett 0-6 cm tjockt torvlager avlägsnades och därunder påträffades ett 10-15 cm tjockt kulturlager av sotigt, grusblandad humus. I kulturlagret som var gråsvart till färgen påträffades fynden. Dessa utgjordes främst av brända och obrända ben, kritpiprester, spikar och krokar av järn samt eldslagningsflintor. I kulturlagret fanns också resterna av en läderpung med nio silvermynt. Ytterligare ben, främst små fiskben, tillvaratogs i samband med att tre liter kulturlager sållades med en- och tvåmillimeterssåll. Av fiskbenen härstammar de flesta från strömming (*Clupea harengus*) och torsk (*Gadus morhua*). Men även ben från abborre (*Perca fluviatilis*), gädda (*Esox lucius*), id (*Leuciscus idus*), mört (*Rutilus rutilus*), skrubba (*Platichthys flesus*) och ål (*Anguilla anguilla*) förekommer.

Det västra hörnet av tomtningens invändiga yta utgjordes av en grund svacka avskärmad av sju stenar i naturligt läge. Här har det sannolikt legat en härd.

I tomtningens östra hörn kunde flera nivåer urskiljas. Överst fanns ett ca 10 cm tjockt svart, humusblandat och sotigt kulturlager. Under detta påträffades ett upptill 10 cm tjockt lager med ljusgrå sand, vilket tunnade ut i riktning mot tomtningens centrum. Under den ljusgrå sanden fanns ett enskiktat lager med ca 5 cm tjocka flata och spruckna stenar. Dessa stenar

överlagrade i sin tur ett decimetertjockt lager med rödbrun sand. Längst nere, närmast över den sterila bottnen, låg ett ca 5 cm tjockt, svart humusblandat och sotigt kulturlager.

Det här avvikande området i tomtningens östra hörn avgränsades från anläggningens inre av två större stenar i naturligt läge och en av naturen närmast kubformad sten, vilken var placerad i ett mycket tunt kulturlager över den sterila bottnen. Tomtningens väggstenar är i det östra hörnet kraftigt eldskadade. Detta samt en stor mängd brända ben i det östra hörnet av tomtningen gör att man kan sluta sig till att platsen har varit en uppbyggd eldstad.

5-50 cm öster om tomtningens mittpunkt påträffades en 508x40 cm stor och 20 cm djup nergrävning med närmast njurliknande planform. Nergrävningens botten var jämn. Kulturlagret var av samma karaktär som i tomtningen i övrigt. Nergrävningen bedöms vara två stolphål vilka sannolikt inte varit samtida.

I profilernas längdriktning utanför tomtningen togs några decimeterbreda schakt upp. I sydväst, nordväst och nordöst påträffades ljusgrå centimetertjock kulturpåverkad grusblandad humus. I sydöst där tomtningen har en öppning fanns ett ca 5 cm tjockt och något mörkare kulturlager.

Två träkolsprover har ¹⁴C-daterats, se bilaga. Kp VII som togs djupt nere i härden i tomtningens västra hörn daterades till AD 580-

1150. Kp IX som togs i kulturlagret längst nere i östra hörnet daterades till AD 1160-1280, se bilaga. Närheten till gravar av förhistorisk karaktär ger stöd för denna relativt tidiga datering. Myntfynden visar dock att tomtningen utnyttjats så sent som under 1700-talets slut, se nedan.

Fynd

Den största fyndkategorin som tillvaratogs utgörs av flintor och krosspår på kanterna visar att de brukats vid eldslagning. Flintan är av den typ som brukar kallas sydkandinavisk och denna sort som ursprungligen hittats som mindre knutor återfinns naturligt vid Kalmarkusten. En annan fyndkategori består av spi-

kar och krokar av järn.

Bland föremålen fanns också fragment av kritpipor, bronskärl och organiskt material som läder. I en läderpung påträffades en samling av nio silvermynt. Dessa är korroderade och svår-lästa, det yngsta synbara datum är 1692.

Osteologiskt material

Benmaterialet har analyserats av Kenth Holgersson och Leif Jonsson. Sistnämndes arbete gäller främst fiskbenen där arter som sill, ål, torsk, abborre, id, mört och övrig karpfisk identifieras. Osäkra arter är gädda och skrubba. Av fågelarter har endast en identifierats vilken var bröstbenet från skrake. Bland däggdjuren märktes nötkreatur, får/get och tamsvin.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: -

Kalmar läns museums dnr: 1398/85

Uppdragsgivare: Peter Norman

Landskap: Småland

Kommun: Oskarshamn

Socken: Döderhult

Fastighet: Furö 1:1

Fornlämningsnr: 4:2

Ek. karta: 6G0j Furö, SO

X koordinat: 1651 015

Y koordinat: 1549 100

M ö h: 5-7 möh

Fältarbetstid: -

Antal arbetsdagar: -

Maskintid: -

Personal: Peter Norman (RAÄ), Michel Delden, Ebbe Westergren (KLM)

Du nr: -

Fynd nr: KLM 44288:1-28

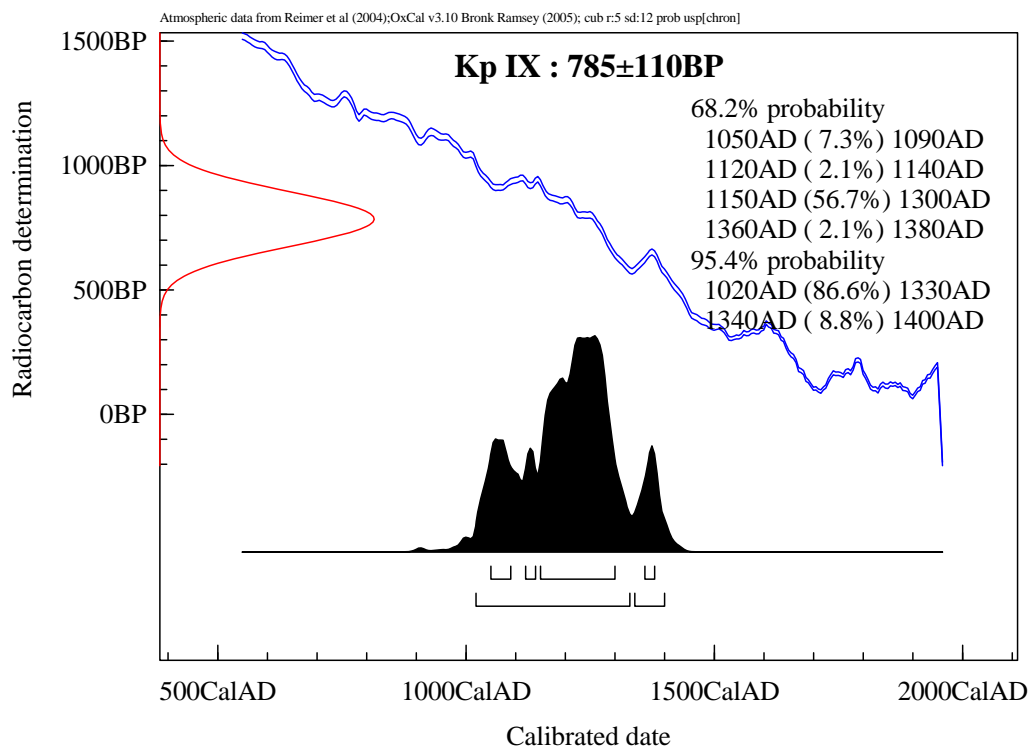
Fynd: Fynden förvaras, i väntan på fyndfördelning, i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade dels i databas och dels i manuellt lappkortsystem efter socken. Alla fynd som är tillräckligt stora är signerade.

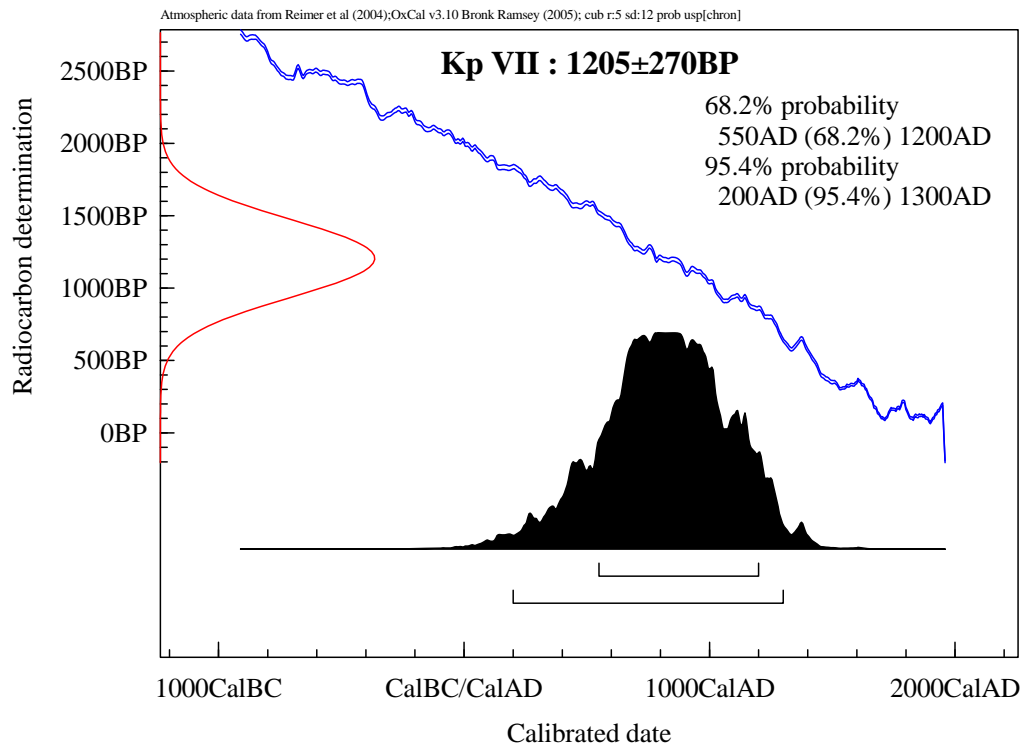
Referenser

Norman, Peter 1993. *Medeltida utskärsfiske. En studie av fornlämningar i kustmiljö.* Nordiska museets handlingar 116. Kristianstad.

Bilagor

Analysprotokoll ¹⁴C-datering

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se